

העברה בין-דורית של ערכים פילנתרופיים, נתינה כספית,

התנדבות והשתתפות אזרחית

פרופ' הלל שמיד ופרופ' מיכל אלמוג-בר

תקציר

1. מבוא

מטרת המחקר היתה ללמוד על תהליך ההעברה הבין-דורית של ערכים והתנהגות פרו-סוציאלית בשלושה תחומים: נתינה כספית, התנדבות והשתתפות אזרחית של האוכלוסייה הבוגרת בישראל.

העברה בין-דורית כוללת העברה של ערכים, נורמות, עמדות והתנהגויות מהורים לילדיהם. המונח "צדקה מתחילה בבית" איננו מתייחס רק לנתינה כספית. המונח ממחיש את העובדה שהרקע המשפחתי והחוויות שהדור השני גדל לתוכן משפיעות עליו לגלות איכפתיות לזולת ולהפגין התנהגות אמפטית. התפיסה שהנתינה בכלל, הן של תרומה כספית והן של הקדשת זמן להתנדבות וכן להשתתפות אזרחית, משקפת תהליך המתחיל במעגלים הקרובים לפרט ולמשפחתו ויש לו המשכיות בין-דורית. תהליך זה מושפע גם מגורמי הסביבה הפורמליים והלא פורמליים במסגרתם חי ופועל היחיד ומשפחתו (בית הספר, ארגון התנדבותי, מרכז קהילתי, תנועת הנוער, הצבא). להמשכיות הנתינה הכספית, ההתנדבות וההשתתפות בפעילויות המכוונות לקידום אג'נדות אזרחיות, דמוקרטיות וחברתיות חשיבות רבה בחינוך הדורות הבאים ולקיום חברה שוויונית, ליברלית ודמוקרטית.

2. שאלות המחקר

א. האם ההתנהגות והאישיות של ההורים משפיעים על הנתינה הכספית למטרות חברתיות, על ההתנדבות ועל ההשתתפות האזרחית?

ב. באיזו מידה השיח במשפחה על נתינה והתנדבות משפיעים על הנתינה הכספית, ההתנדבות וההשתתפות האזרחית של בני הדור השני?

ג. באיזו מידה גורמי הסביבה המוסדית, החברתית והקהילתית משפיעים על נתינה כספית, התנדבות והשתתפות אזרחית של בני הדור השני?

ד. מהם הקשרים בין משתני רקע סוציו-דמוגרפיים (כגון: גיל, מין, הכנסה, השכלה, תעסוקה, דת ומידת דתיות, אתניות) ומשתני העברה בין-דורית (כגון: משפחה, שיח משפחתי, גורמי סביבה פורמליים ולא פורמליים) לבין נתינה כספית, התנדבות והשתתפות אזרחית?

ה. מהם יחסי הגומלין והקשרים בין נתינה כספית, התנדבות והשתתפות אזרחית בינם לבין עצמם?

3. שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר

המחקר התבצע בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (מגיל 18 ומעלה). סה"כ 1141 נחקרים. שאלונים מלאים (שהושגו באמצעות ראיון טלפוני) הגיעו מ-427 מרואיינים: 339 במגזר היהודי ו-88 במגזר הערבי (שיעור השבה של 37%). סירבו לענות מסיבות כלשהן 627 נחקרים, 72 לא ענו לפניית בטלפון ו-15 השיבו באופן חלקי. ייצוגיות המדגם שנבחר נבחנה עפ"י מין, גיל, השכלה, דת ורמת דתיות (חרדי, דתי, מסורתי וחילוני).

בתום הראיון עם הנחקרים הם התבקשו לספק מספר טלפון של בן משפחה (הורה או ילד מעל גיל 18) במטרה לשתף אותו במחקר. סה"כ משקי בית שנדגמו הניבו 75 מרואיינים שהסכימו לספק טלפון של בן המשפחה. רואינו 60 בני משפחה בעוד האחרים נמצאו לא מתאימים להגדרת אוכלוסיית המחקר או לא סיפקו מידע מלא. מטרת הראיון עם בני המשפחה היה לעמת את תשובותיהם עם תשובות בני המשפחה שהיוו את אוכלוסיית הנחקרים הראשיים. סה"כ בוצעו 487 ראיונות, מהם 60 זוגות של הורה וילד.

ניתוח הנתונים

הציונים לפריטים השונים המופיעים בשאלונים לנחקר ולבן משפחתו דורגו ברובם על סולם ליקרט בין 1 ל-5 (1-רמה נמוכה, 5-רמה גבוהה מאד) ובחלקם על סולמות אחרים כמו מספר השנים בהן מעורבים הנחקרים בפעילות פילנתרופית, התנדבות והשתתפות אזרחית (עד שנה, בין שנה לשלוש שנים ומעל שלוש שנים). לאלה חושבו מדדי תוצאה ומדדי משנה כממוצעים של הפריטים. נעשה שימוש במבחן מאן-ויטני-וילקוקסון כדי להשוות מדדי תוצאה בין שתי קבוצות משנה. כדי להעריך את הקשרים בין המדדים בשלושת תחומי המחקר וביניהם נעשה שימוש במקדם המתאם של ספירמן. מעבר לכל אלה נעשה ניתוח לוגיסטי רב משתני ללימוד הקשרים בין משתני רקע סוציו-דמוגרפיים ומשתני העברה בין-דורית לבין משתני התוצאה של נתינה כספית, התנדבות והשתתפות אזרחית.

4. ממצאים עיקריים

הממצאים העיקריים מראים כי רמת הנתינה הכספית של הנחקרים ובני משפחותיהם גבוהה יותר מרמת ההתנדבות שלהם וכן מהשתתפותם בפעילויות בעלות אופי אזרחי (השתתפות במחאה חברתית, הפגנה, השתתפות ברשתות חברתיות, כתיבת עצומה, כתיבת מאמר או מכתב לעתונות ופעילויות אחרות). הנחקרים ובני משפחותיהם מוכנים לתרום מכספם אך פחות להתנדב או להיות מעורבים בפעילות אזרחית. השפעת ההורים נמצאה כגורם משמעותי בתהליך ההעברה הבין-דורית בשלושת תחומי המחקר.

ניתוח הקשרים בין משתני הרקע הסוציו-דמוגרפיים ומשתני ההעברה הבין-דורית לבין נתינה כספית, התנדבות והשתתפות אזרחית מלמד על המשתנים העיקריים המשפיעים על ההעברה הבין דורית מהורים לילדיהם. משתנים אלה הם השכלה אקדמית, אתניות (יהודים לעומת ערבים), שיח בבית הנחקרים, האוירה והמסורת המשפחתית, הנתינה של ההורים, התנדבותם והשתתפותם בפעילויות אזרחיות, וההורים כמודל לחיקוי לבני הדור השני. השפעה חיובית ומובהקת יש גם לגורמי הסביבה (בית הספר, תנועת הנוער, ארגון התנדבותי, מרכז

קהילתי) לבין השתתפות אזרחית של בני הדור השני, אם כי השפעתם נמצאה ברמה נמוכה יותר מהשפעת הבית והמשפחה.

קשרים חיוביים ומובהקים נמצאו גם בין ההשתתפות האזרחית של הנחקרים לבין נתינה כספית והתנדבות. במילים אחרות, נחקרים שהשתתפו בפעילות אזרחית גם התנדבו וגם תרמו כספים. הקשר בין נתינה כספית והתנדבות היה חלש יותר.

5. דיון וניתוח

הייחודיות של המחקר הוא הניסיון ללמוד על הקשר בין משתני רקע סוציו-דמוגרפיים ומשתני העברה בין-דורית לבין שלושת התחומים הנזכרים לעיל. מחקרים קודמים שנערכו במדינות שונות ובהקשרים חברתיים ופוליטיים שונים התייחסו לכל תחום בנפרד. מחקר זה מתייחס בו זמנית לשלושת התחומים ולקשרים ביניהם בתהליך ההעברה הבין-דורית. הדיון המוצג במחקר מתייחס להשפעת ההבדלים בין בעלי השכלה אקדמית לבין חסרי השכלה זו, בין יהודים וערבים, לחשיבות המסורת והאוירה המשפחתית, לשיח המשפחתי על נתינה והתנדבות, לחינוך ההורים להתנהגות פרו-סוציאלית של ילדיהם וכן להשפעתם של גורמי הסביבה על התנהגות זו.

למחקר תרומה לתיאוריה ולפרקטיקה של תהליך העברה בין-דורית של התנהגות

פרו-סוציאלית מהורים לילדיהם. המחקר מהווה נדבך נוסף בהסבר ההתנהגויות האלו בשלושה תחומים. הקשרים בין תחומים אלה בינם לבין עצמם מאפשרים זיהוי התנהגויות של אנשים שונים שחלקם נוטה לתרום תרומה כספית לעזמת אחרים המקדישים זמן להתנדבות או להשתתפות אזרחית. למחקר יש גם תרומה מתודולוגית בשימוש במודל לוגיסטי רב משתני לניתוח התנהגות פרו-סוציאלית והעברה בין-דורית של ערכים פילנתרופיים ואלטרואיסטים.

תודתנו נתונה לקרן המשפחתית ע"ש תד אריסון אשר סייעה במימון המחקר ובהוצאתו לפועל.